

**Olu Asụsụ Ebe Obibi Ụlọ Na Mmeta Nke Ọma Ụmụ  
akwụkwọ Sekọndirị Siniọ N'ikpọputa Mkpurụokwu  
Asụsụ Igbo Na Zonu Mmụta Awgu Steeti Enugwu**

**Si N'aka**

**Eze, Roseline Ifeoma**

Department of Arts Education

University of Nigeria, Nsukka

08064008703

[roseline.eze.ss12303@unn.edu.ng](mailto:roseline.eze.ss12303@unn.edu.ng)

**Ụmịedemede**

Nchọcha a lebara anya n'olu asụsụ ebe obibi ụlọ na mmeta nke ọma ụmụ akwụkwọ n'ikpọputa mkpurụokwu asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ sekọndirị dị na mpaghara mmụta zonu Awgu. Nsogbu a na-ahụkarị n'ebe ụmụ akwụkwọ na-amụ asụsụ Igbo bụ na otụtụ n'ime ha amaghị okwu Igbo ma ya fọdụ ikpọputa ya n'usoro okwu Igbo si aga. E ji Ajuju nchọcha abụọ na Ụmaokwu duzie ya bụ nchọcha n'usoro quasi. Ngwaa nchọcha e ji mee nchọcha bụ ajuju njumaza na Mmetuta ebe obibi ụlọ na mmeta nke ọma ụmụ akwụkwọ n'ikpọputa mkpurụokwu asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ sekọndirị dị na mpaghara mmụta zonu Awgu (MEOUMNQIIMAIUSMZA). O dị iri abụọ na abụọ (22) n'onyogụ nke ndị okammụta atọ nọ na ngalaba asụsụ Igbo, Edukeshonụ nakwa mgbakọ si na Mahadum Naijiria Nsuka nyochara ma hụta na ọ dabara na nchọcha e ji ya eme. Ndị nchọcha mebere ya iji chọputa ka olu asụsụ ebe obibi mmadụ si abụ ndoghachiazu n'ikpọputa okwu Igbo n'ogo sekọndirị. Onyogụ ndị e jiri mee nchọcha bụ ụmụ akwụkwọ sekọndirị siniọ ss2 dị otu puku na iri abụọ na asaa (127). E ji usoro tumbom tumbom hoputa ụmụ akwụkwọ dị iri atọ (30) n'ime onyogụ ndị njirimme nchọcha. Mmasị iji klasị a mee nchọcha bụ na ha agafela n'afọ nke mbụ n'ogo

sinio batazia n'ogo afọ nke abuo bu ogo a turu anya n ha enweela ntoala gbasara utasusu Igbo marakwa olu asusu di iche iche e nwere na ebe obibi ha nke na-abukari ndoghachi azu nye ikpoputa okwu Igbo ha nke oma. E mere nnwale ntukwasiobi nyere akara 0.78 n'usoro Crombach Alpha. Usoro nhazi data bu nke e ji mgbakọ miin na ndipunizugbe maka ajuju nchocha ebe enyochara umaokwu nchocha n'akara agbamonwe ANCOVA. Mputara ihe a choputara gosiri na otutu oge, udi olu di iche iche abughi Igbo Izugbe a nasu/anu n'ebe obibi mmadu huru onwe ya na-eme ka otutu umu akwukwo hapu ima nke bu mkpuruokwu Igbo Izugbe nke oma, ma ya fodu ikpoputa ya were were n'onu ha. Nke a na-ebute odida na emetaghị nke oma ha n'asusu Igbo maka na o bu ihe e kwuru n'onu ka a na-edo n'akwukwo. Ndi nchocha turu aro ka goomentị nye aka n'ikwalite omumu asusu Igbo site n'imebe labu asusu Igbo n'ulo akwukwo sekondiri di iche iche na Steeti Enugwu iji nyere ha aka n'ikwalite mmuta ikpoputa okwu Igbo na mmasi umu akwukwo nwere n'imu asusu Igbo. Ozo kwa, goomentị ga-agba mbọ iguzobe ogbakọ semina ebe a ga ekughere ndi nkuzi usoro itinye ihe ndi a n'oru maka omumu asusu Igbo.

**Igodo Okwu:** Olu asusu, ebe obibi, umu akwukwo, mkpoputa okwu Igbo, mmeta nke oma.

### **Mkpelite**

Asusu bu nkwaputa echiche site n'uda okwu, ahiriokwu, nke na-ejikota echiche. Aleke (2015) kwadoro na asusu bu usoro uda a na-akpoputa nke echiche mmadu na-ahazi maka nzikorita ozi. Biswas (2016) kwadoro na asusu na-ekere okè di oke mkpa na nkwapo ndu oha mmadu, ndoro ndoro ochichi na nke aku na uba nke ndi mmadu na mpaghara mpaghara. O bu asusu goomenti Naijiria nakwa asusu ndi ochichi na-achi

na-akwado idinotu omenaala na asusu nke obodo ahụ. O na-enyere ndị mmadụ aka ka ha na-emekọrịta ihe n'ezoghị onụ, ikpakorịta, irukọ orụ onụ, na ikparịta ụka n'etiti onwe ha. Akwukwọ agumagu (FRN, 2014), kowara mkpa o di imu asusu Igbo n'ulo akwukwọ ma kwado ka oburu iwu na umu akwukwọ ga-amuriri otu asusu n'ime asusu ato kacha puta ihe n'ala Naijiria, ma gbado ukwu n'agburu nke onye o bula nke gunyere: Asusu Igbo, Awusa na Yoruba. Asusu Igbo na-akuzi ihe banyere mmekorita, ezi agwa, okpukpere chi, agbam mbo nakwa odinaala.

Asusu Igbo Izugbe bu otu n'ime asusu ato Naijiria hoputara maka ikuzi na ide ihe maka na o bu asusu ka onye nkuzi ji akuzi asusu Igbo na klasi. Ozọ kwa, o bukwu asusu Igbo izugbe ka umu akwukwọ ji ele ule o bula n'asusu Igbo (Eze 2019). The Igbo na-eji aka ha agbakutazi asusu na omenaala ha azu ma chezo na ebe onye bi ka o na-awachị.

N'agumu akwukwọ, oru asusu Igbo putara ihe. Asusu bu onyinye Chukwu nyere mmadu nke ha ji enwe mmmekorita. O bu naani, mmadu n'ihe niile o kere eke ka e nyere asusu ka ha jiri nwee mmekorita. Chineke na Eze (2019) kwadoro na asusu bu uzọ mmadu na ibe ya si ezikorita ozi ma buru ihe e ji mara mba. O bu ya na-agbazi akparamagwa n'obodo o bula. Obukwa ihe di mkpa eji akwalite obodo na mmekorita mmadu na ibe ya. Asusu bu ihe di mkpa n'ebe mmadu no. O bu asusu mere ka mmadu ji di iche n'ebe ihe ndi ozọ chukwu kere. Eke (2011) kowara na o bu asusu ka e ji ario mmadu ihe, maka na o bu ya ka mmadu ji akowa ebumnuche ya. O kowara na o bu site na nke a, ka anyi si enweta ebumnobi mmadu, uche ha, ochicho, ekele, ikwe nkwa, iziputa anuri ma o bu iwe di mmadu n'obi na ndi ozọ. O buru na asusu adighi n'uwa, radio na ihe onyonyo ndi ozọ agaghị aba uru o bula.

Asusu na-akowa ndi, ma na-emekwa ka ewere ya na-amata ndi. N'ih ihe nke a, obodo enweghi asusu abughi obodo maka na

ihe na-egosiputa agbụrụ bụ asụsụ ha. Agbụrụ enweghi asụsụ abughị agbụrụ n'ihì na ọ bụ asụsụ bụ ọkpurukpụ ihe puru iche e ji amata agbụrụ. Mba uwa dị iche iche nwere olu asụsụ e ji mara ha, omuma atụ: Asụsụ Bekee bụ nke ndị Britain, asụsụ Turks bụ nke ndị Turkey, asụsụ French bụ nke ndị France na-asụ, asụsụ Greek bụ nke ndị Greece, na ndị ọzọ. Na Naijiria, e nwegasiri otutu agbụrụ dị iche iche nke nwekwaziri asụsụ dị iche iche ha na-asụ. Agbụrụ ndị a gunyere: Awusa, Yoruba, Efiki, Tivii, Igbo, Idoma, Birom, Ishekiri na ndị ọzọ. Agbụrụ ọ bụla nwere asụsụ na omenaala ha nke ha ji enwe mmekorita n'etiti onwe ha. Asụsụ Igbo dika Federal Rpublic of Nigeria (2014) weputara, so n'otu asụsụ atọ gbara ọkpurukpụ e nwere na Naijiria nke gunyere: Awusa, Yoruba, na Igbo. Asụsụ Igbo bụ asụsụ e ji mara ndị Igbo. E nwere Steeti ise nke ọ bụ ndị Igbo mejuptara. Steeti ise ndị a gunyere: Abia, Anambara, Ebonyi, Imo na Enugu. Site na nchọcha dị iche iche e merela, a chọputara na the Igbo nwere ndị agbataobi ha bụ ndị na-asukwa asụsụ Igbo. Ha gunyere Steeti Rivers, Cross River, Kogi, Benue na Delta. Asụsụ Igbo Izugbe bụ otu n'ime asụsụ atọ Naijiria họtara maka ikuzi na ide ihe maka na ọ bụ asụsụ ka onye nkuzi ji akuzi asụsụ Igbo na klasi. Ọzọ kwa, ọ bụkwa asụsụ Igbo izugbe ka umu akwukwo ji ele ule ọ bụla n'asụsụ Igbo (Eze 2019).

The Igbo na-eji aka ha agbakutazi asụsụ na omenaala ha azu ma chezoo na ebe onye bi ka ọ na-awachi. Otutu mmadu n'oge ugbo a anaghizi agu umu ha aha Igbo ma ya foduzia isuru ha ya bụ asụsụ maka na ha echezola na ọ bụ aha na asụsụ onye ka e ji amata agbụrụ onye si puta. Ufodu the Igbo enweghi ike isu asụsụ Igbo ogologo oge, hapu iji Bekee gwakọ ya onu, ebe ufodu amaghi asu asụsụ Igbo ma oli, ọ kachasi ndi no n'ulo akwukwo. Otutu na-eji asụsụ Bekee gwakọ Igbo onu. UNESCO (2011) kowara na asụsụ Igbo bụ otu n'asụsụ mba uwa ndi no na nsogbu, maka na ọ buru na agbaghi mbo ikwalite asụsụ Igbo n'afọ iri ise na-abia, ya bụ

asụsụ Igbo nwere ike ikpochapụ. O doro anya na ọ bụrụ na asụsụ Igbo laa, omenaala Igbo esoro ya laa, maka na asụsụ na omenaala na-aga n'aka n'aka (Aleke 2015).

Nke a mere na olu asụsụ bekee ji na-aga n'ihu dika asụsụ mmepe n'otụtụ mba ala Igbo ebe a na-asụ ya n'ezinaulọ na ebe obibi di iche iche a hụrụ the Igbo hapụ olu asụsụ Igbo Izugbe. Ha were ya bụ asụsụ bekee mba ọzọ di ka asụsụ kacha mma. Eze na Umo (2021) kwadoro na asụsụ Igbo na-arụ ọrụ di mkpa n'ulọ akwụkwọ na ngalaba di iche iche n'ala Igbo Naijiria. Nke a bụ maka na ọ ya bụ isiokwu na usoro mmụta asụsụ Igbo n'ulọ akwụkwọ Naijiria. Ọ bughị naanị usoro nkuzi na agụmụ akwụkwọ asụsụ Igbo n'ala Igbo Naijiria, kama ọ bụ asụsụ a chọrọ maka ibanye amamihe na omenaala n'ime na umụ akwụkwọ sekondiri maka ezi agwa n'idinotu n'ala Naijiria.

N'ih i ọnodu asụsụ Igbo na Naijiria dika a kowara, ọ bụrula ihe ọmumụ a na-amụ n'ogo agumụ akwụkwọ - Otakara, praimari, ulọ akwụkwọ sekondiri ruo na Mahadum. Mpaghara ọmumụ asụsụ Igbo nke gunyere utoasụsụ, ụda, agumagu akukọ, abụ na ndi ọzọ. Utoasụsụ bụ usoro okwu n'ahiriokwu. Ọ bụ usoro mmuta okwu asụsụ nke onye na-asụ asụsụ. Ọ bụ usoro iwu utoasụsụ na-eme ka mmadu nwee ike isụ asụsụ ya nke oma ma ghota (Eze na Umo 2017). NERDC (2006) gosiri na utoasụsụ bụ ọgiri di mkpa n'asụsụ ọ bula, ebe ihe ọmuma nke onye mmuta na-egosi ntozu na iri ọrụ n'asụsụ ebumnuche. Eze na Umo (2017) na-egosi na akwa mmiri asụsụ bụ utoasụsụ.

Utoasụsụ bụ usoro iwu na-achikwa ojiji asụsụ. Nkuzi na mmuta ikpoputa mkpuruokwu asụsụ ọ bula gbadoro ukwu n'usoro utoasụsụ nke bụ ihe na-eme n'asụsụ nkiti, ya bụ na umụ akwụkwọ kwesiri iweputa naanị ahiriokwu ma lekwasị anya n'igụ na ide.

Ufọdụ ihe mgbochi nwere ike ibute akpokotaghị okwu asụsụ Igbo n'ebe ụmụ akwụkwọ nọ nwere ike ibụ enweghị mmasi nke ndị nkuzi na ụmụ akwụkwọ, ezinaụlọ dara ogbenye na-asukarị bekee na asụsụ ozo jiri welite okwa ha elu, enweghị ezigbo akwụkwọ ogugu, akwụkwọ ndị agbasoghi usoro korikolum na ndị akowaghị utoasusụ Igbo nke oma.

N'afọ gara aga, ụmụ akwụkwọ asụsụ Igbo Naijiria edetaghị nke oma n'ule Igbo. O nwere ike ihe na-ebute odida na emetaghị nke oma ụmụ akwụkwọ n'asụsụ Igbo nwere buru odida nke usoro ulọ akwụkwọ sekondiri; enweghi ihe nkuzi na ulọ labu asụsụ Igbo n'ulọ akwụkwọ (Biswas 2016). Ihe ndi a niile nwere ike ibu ihe na-ebuta emetaghị nke oma ụmụ akwụkwọ Igbo n'ule ime ulọ akwụkwọ na nke mpuga ukwu bu 'Senior Secondary Certificate Examination (SSCE)'.

Otuotu ndi okammuta agbaala mbọ n'asụsụ Igbo n'ihe gbasara atumatu jiri kwalite agumu akwụkwọ ụmụ akwụkwọ asụsụ Igbo n'ulọ akwụkwọ sekondiri. Ihe ndi a metutara: nnweta ihe nkuzi, ntozu ndi nkuzi, mmetuta ebe obibi ulọ na teknuzu nzikorita ozi bu ihe na-enyere aka ikwalite asụsụ Igbo ụmụ akwụkwọ. Eke (2011) kwadoro na ekwesiri igba mbọ kwalite ikwu okwu, ige nti, igu na ide asụsụ Igbo na klasi. Ndi nkuzi kwesiri igba mbọ na-agba ụmụ akwụkwọ ume ka ha jiri Igbo buru uzọ na nzikorita ozi na klasi nakwa n'ulọ. Ndi nkuzi asụsụ Igbo kwesiri igbali ijiri usoro nkuzi ogbara ohuru gunyere usoro nzikorita ozi na klasi.

Onye nkuzi asụsụ Igbo kwesiri igba ụmụ akwụkwọ ume ka ha muta asụsụ site n'ikwughachi okwu e kwuru n'onu. E kwesiri igba ụmụ akwụkwọ ume ka ha na-ekwughachi asụsụ, n'ihia na e nwere ike imutakarị asụsụ site naani n'ikwughari.

E nwere mgbanwe di iche iche n'ihe nkuzi nke ndi nkuzi nwere ike jiri nye ntuziaka nke gunyere; ulọ nyocha, ndabere ulọ, nkuzi na-adighi mma, ihe nlere anya, ndebiri, ihe ngosi na

CD / teepu. Akurungwa ndi a na-enyere umu akwukwo na ndi nkuzi aka ime ka nkuzi na mmuta di mma ma dika ire.

Olu asusu ebe obibi nwata na-enwe mmetuta di ukwu na mmuta asusu ha. Ebe obibi metutara udi ezinaulo na oha mmadu ebe mmadu huru onwe ya. Eze (2017) kwuru na olu asusu ebe obibi na-egosiputa n'onodu asusu na aku na uba ezinaulo. Ezinaulo o bua nwere olu asusu Igbo di ichie ichie ha na-asu. N'ihie nke a, otutu umu akwukwo sekondiri na-ejiri usoro olu okwu nke asusu ha gaba. N'okpuru ochichi ime obodo Awgu, otutu umu akwukwo si n'ezinaulo dara ogbenye; ezinaulo ndi na-aguchaghi akwukwo na-eledekari asusu obodo ha ala. Nke a mere na ha na-ejikari asusu oyibo na pijin ekwurita okwu kwa ubochi. Nke a na-aga n'uzo di ukwu aluso ugu megide Igbo Izugbe n'ebe nwata akwukwo no o kachasi na mkpopta okwu.

Nchoputa gosiri na ufodu uda olundi na bekee adighi n'asusu Igbo izugbe. Eke (2011) kwubiri na o nwere ufodu uda bekee na-enweghi ihe ha nhata n'asusu Igbo o kachasi n'olumba Awgu. Eze na Umo (2017) na-akowa na olu asusu ndi nne na nna nwere ike inwe mmetuta na ndu ikpopta okwu Igbo umuaka n'ime ezinaulo. Nsogbu ndi a na-esitekarị n'onodu aku na uba naka ndi bi n'obodo mepere emepe, o kachasi n'ebe umu akwukwo si n'ezinaulo nwere aku puta. N'udi onodu a, ndi nne na nna enweghi ohere inye umu ha ozuzu gbasara olu asusu omenaala ha n'ezinaulo. Otutu n'ime umu akwukwo ndi a enweghi akwukwo ogugu zuru oke iji mee ka ihe a na-akuziri ha di mfe n'ulo akwukwo. Otutu umu akwukwo anaghi enwe ohere ileghari ihe a na-akuziri ha anya, mgbe ha si ulo akwukwo lota maka na ha na-enyere ndi muru ha aka n'otutu n'uzo n'oru ezinaulo. Onodu ndi a na otutu ndi ozu na-eme ka o siere nwa akwukwo ike iru oru nke oma n'agumu akwukwo o kachasi n'asusu Igbo. N'oge mgbe ochie, o nwere mgbe asusu obodo bu uzu nzikorita ozi ndi mmadu n'obodo. Eze na Umo (2017) kwuru na omume ndi nne na

nna na ebe obibi ụmụ akwụkwọ bụ isi ihe na-egosi ikike mmụta agụmụ akwụkwọ. Vincent (2012) na-akwado na nne na nna ndị na-egosipụta mmasị n'itinye uche na agụmụ akwụkwọ ụmụ ha na-enye aka akpali mmụọ ụmụaka igbalị na ime nke ọma n'agụmụ akwụkwọ ha.

Nkọwa na-egosi na ụmụ akwụkwọ enweghị ike ikwu okwu nke ọma maọbụ ọ bụ dee ahiriokwu Igbo ziri ezi dị mfe n'esitekarị n'amaghị utoasụsụ Igbo. Otụtụ oge, nke a na-esitakarị n'enweghị ike ide na ikwu nkebiokwu gara n'ezi usoro site na mgbakọ na mwepụ nke utoasụsụ Igbo, nzikọrịta ozi na pidgin, itugharị asụsụ Igbo ka ọ bụrụ asụsụ bekee, na inyefe njirimara asụsụ nne gaa n'asụsụ bekee bụ ezigbo nsogbu nyere nke a. NERDC (2006) gosiri na utoasụsụ bụ ọgiri na mkpa n'asụsụ ọ bụla. Eze &Umo (2017) kọwara na akwa mmiri dị n'omumụ asụsụ bụ utoasụsụ.

Utoasụsụ bụ usoro iwu na-achikwa ojiji asụsụ. Enweghị ike ụmụ akwụkwọ ikwuputa okwu n'asụsụ bekee na maọbụ Igbo na-enweghị nsujọ na-eme ka ha mụta asụsụ ahụ nke ọma. National Policy nke Education (2014) kwadoro na nkuzi na mmụta asụsụ ọ bụla gbadoro ụkwu na usoro utoasụsụ nke bụ ihe na-eme n'asụsụ nkịtị. Nke a mere na ọ dị mkpa na omumụ tosiri igbaso usoro iweputa naanị ahiriokwu otụtụ oge ma lekwasị anya n'igụ na ide.

Otụtụ nchọcha emerela n'olu asụsụ gosiri na otụtụ ihe nwere ike igbochi mmata nke ọma ụmụ akwụkwọ n'ikpoputa mkpuruokwu asụsụ Igbo gunyere enweghị mmasị nke ndị nne na nna, ndị nkuzi na ụmụ akwụkwọ, ezinaulọ enwechaghị akụnyaba, enweghị ezigbo akwụkwọ ogugụ asụsụ Igbo, akwụkwọ ndị na-adighị mma na ndị nwere ike ikowara ụmụ akwụkwọ utoasụsụ Igbo nke ọma.

Otụtụ oge, Ụdị olu asụsụ ebe obibi ulọ mmadụ nọrọ too, na-enwe mmetuta na mmata nke ọma ụmụ akwụkwọ mgbe ha na-



akpoputa mkpuruokwu asusu Igbo o kachasi n'ulo akwukwo sekondiri. Ibeaanya n'udi olu asusu nwata ji too di ezigbo mkpa n'ebe ndi nkuzi asusu Igbo no n'ulo akwukwo. Nke a ga-enye aka ime ka nkuzi na omumu n'asusu Igbo di mfe n'ebe omumu no. Goomentị kwesiri igbado ukwu ka ulo akwukwo nwee usoro ileba anya n'olu di iche iche mgbe a na-akuzi ikpokọ okwu Igbo site n'iguputa mkpuruokwu, itinye n'usoro egwuregwu, ikwe ya n'ukwe nakwa isiokwu ihe omumu ndi ozo e nwere n'ikpoputa okwu. Mgbe umu akwukwo asusu Igbo amaghi akpoputa mkpuruokwu Igbo izugbe n'usoro o kwesiri iga, asusu ha ga-anwu n'ihu na o bu site n'isu asusu ka a ga-eji adi ndu ma na-aga n'ihu. O bu oru diri ohanazeze itinye aka n'uzo di iche iche n'izulite umuaka n'olu asusu Igbo izugbe nakwa omenaala n'ihu na Eze na Umo (2022) kwenyere na asusu bu ejirimara mba.

### **Nsogbu Nchocha**

Olu asusu Igbo di che iche e nwere n'ebe obibi a na-ahukari the Igbo, na-emetuta olu asusu na omumu asusu Igbo n'ulo akwukwo di n'ala Igbo, nke na-eme ka ikpoputa mkpuruokwu Igbo gara n'usoro Igbo Izugbe buru ha nsogbu. Nke a na-enye aka n'ebe o di ukwu ibuda mmasi na emetaghị nke oma umu akwukwo n'ebe ya bu sojekiti di. Nke a nwere ike isite n'akuzighi umu akwukwo ntala na umu irighiri ihe ha kwesiri ima gbasara ikpoputa mkpuruokwu asusu Igbo. Ha amaghikwa mkpoputa udi udaolu di iche iche e nwegasiri n'asusu Igbo. N'ihu nke a, ndi nchocha na-eche na o dika otutu ndi umu akwukwo amaghi akpoputa mkpuruokwu asusu Igbo. O bu ihe di otu a nwere ike iso na-adoghachi mmasi na mmata nke oma ha n'asusu Igbo azu. Agwa na olu asusu ndi nne na nna n'ebe asusu Igbo di sokwa eme ka umu ha ghara inwe mkpali mmuo na ezi mmasi n'ebe asusu Igbo di. Ufodu ndi nkuzi Igbo nwere ike ha anaghị eji ngwa nkuzi dabara adaba akuzi asusu Igbo nke ga-eme ka umu akwukwo nwee nghota n'ihe a na-akuziri ha nakwa usoro mkpokọ okwu.

O bu nsogbu ndi a kpaliri mmuo onye nchocha iji choputa ka olu asusu ebe obibi ulo mmadu noro too, si enwe mmetuta na mmeta nke oma umu akwukwo mgbe ha na-akpoputa mkpuruokwu asusu Igbo o kachasi, n'ulo akwukwo sekondiri di na zonu mmuta Awgu.

### **MbunucheNchocha**

Mbunuche nchocha nke izugbe bu ichoputa ka olu asusu ebe obibi ulo si emetuta mmeta nke oma umu akwukwo n'ikpoputa mkpuruokwu asusu Igbo n'ulo akwukwo sekondiri di na zonu mmuta Awgu na Steeti Enugu.

### **Mbunuche nchocha a gunyere ihe ndi a**

1. Ichoputa ka ebe obibi ulo si emetuta ikpoputa mkpuruokwu asusu Igbo umu akwukwo sekondiri di zonu mmuta Awgu.
2. Ichoputa oluasusu Igbo ndi ahụ na-emetuta ikpoputa mkpuruokwu Igbo Izugbe n'omumu asusu Igbo n'ulo akwukwo sekondiri di na zonu mmuta Awgu.

### **Ajuju Nchocha**

Ajuju nchocha ndi a ga-agbazi uzo maka nchocha a :

1. Kedu ka ebe obibi ulo si emetuta ikpoputa mkpuruokwu asusu Igbo umu akwukwo sekondiri di na zonu mmuta Awgu ?
2. Kedu oluasusu Igbo ndi ahụ na-emetuta ikpoputa mkpuruokwu Igbo Izugbe n'omumu asusu Igbo n'ulo akwukwo sekondiri di na zonu mmuta Awgu ?

### **Umaokwu Nchocha**

Ho<sub>1</sub>: O nweghị ezigbo ndịiche dīna miin ebe obibi ụlọ na mmetuta ikpọputa mkpuruokwu asụsụ Igbo ụmụ akwụkwọ sekondirị dī na zonu mmụta Awgu.

Ho<sub>2</sub>: E nweghị ezigbo ndịiche n'oluasụsụ Igbo ndi ahụ na-emetuta ikpọputa mkpuruokwu Igbo Izugbe n'omumụ asụsụ Igbo n'ụlọ akwụkwọ sekondirị dī na zonu mmụta Awgu.

### **Usoro nchọcha**

Udī nchọcha a gbasoro n'ihe omumụ a bụ nke sọvee. Usoro sọvee dīka Nworgu (2006) kōwara bụ usoro nchọcha e jī ụfōdū mmadū ma ọ bụ ihe ole na ole e nwetara anọchite anya mmadū ma ọ bụ ihe niile a choro iji mee ya bụ nchọcha. E jī usoro sọvee achoputa echiche, omume, ebumnuche, nkwenye na nhuruuwa ndi mmadū, nke a na-esi na ya eweputa mbunuche nchọcha. Onye nchọcha horo iji usoro sọvee mee nchọcha ya n'ihī na ọ na-adī mfe iji usoro sọvee mata echiche ndi mmadū mgbe a na-eme nchọcha.

Ebe a noro mee nchọcha a bụ na zonu mmụta Awgu, Steeti Enugwu. O bụ n'ụlọ akwụkwọ sekondirị sinio ụfōdū dī na zonu mmụta Awgu ka onye nchọcha noro mee nchọcha. Onye nchọcha mere nchọcha ya n'Awgu n'ihī na ụlọ akwụkwọ niile dī na zonu Awgu nō n'ogo sinio sekondirị na-amū asụsụ Igbo. Awgu bụ isi obodo Awgu, ma ọ dī na mpaghara Enugwu, ma ha na ndi Oji Riva bụ agbataobi.

Ndi e jiri mee nchọcha a bụ ụmụ akwụkwọ niile nō n'ogo sinio sekondirị nke abuo n'ụlọ akwụkwọ niile dī na zonu Awgu. Ụmụ akwụkwọ klasi nke abuo e nwere na mmụta zonu Awgu dī otu puku na iri abuo na asaa (1027). E jī usoro tumbom tumbom hoputa ụmụ akwụkwọ dī iri ato (30) n'ime onuogu ndi njirimie nchọcha (Source: Post Primary School Management Board (PPSMB), Awgu Zonal Office, 2021).

E ji ụlọ akwụkwọ anọ (4) dị n'ime ụlọ akwụkwọ iri abụọ (20) nke sekondiri ogo sinio, klasi nke abụọ (SS 2) dị na zonu mmụta Awgu mee nchọcha. Onuogu e ji mee nchọcha di otu nari na iri abuo na asaa (127). Onye nchọcha ji usoro tumbom tumbom wee horo ụlọ akwụkwọ anọ o ji mee nchọcha. O ji otu usoro a wee hoputa umu akwụkwọ di iri ato (30) n'onuogu n'ulo akwụkwọ anọ (4) ha hoputara e ji mee nchọcha.

Ngwa nchọcha e ji mee nchọcha a bu ajuju njumaza nke isiokwu ya bu: Njumaza Mmetuta ebe obibi ulo na mmetata nke oma umu akwukwo n'ikpoputa mkpurukwu asusu Igbo n'ulo akwukwo sekondiri di na mpaghara mmuta zonu Awgu (MEOUMNQUMAIUSMZA). O di iri na abuo na abuo (22) n'onuogu nke ndi okammuta ato no na ngalaba asusu Igbo, Edukeshonu nakwa mgbakọ si na Mahadum Naijiria Nsuka nyochara ma huta na o dabara na nchọcha e ji ya eme. Onye nchọcha mebere ya iji choputa ka olu asusu ebe obibi mmadu si abu ndoghachi azu n'ikpoputa okwu Igbo n'ogo sekondiri. Njumaza a bu nke onye nchọcha mebere n'onwe ya. Njumaza a nwere nkebi abuo: Nkebi nke mbu na nke abuo. Nkebi nke mbu bu ajuju di iri (10) n'onuogu nke e ji nweta osisa n'aka umu akwukwo banyere mmetuta ebe obibi ulo n'ikpoputa mkpurukwu asusu Igbo ebe nkebi nke abuo dikwa iri na abuo (12) n'onuogu nke umu akwukwo zara makaoluasusu Igbo ndi ahụ na-emetuta ikpoputa mkpurukwu Igbo Izugbe n'omumu asusu Igbo. Umu akwukwo gosiputara etu ha si kwenye n'ajuju a juru ha site n'ikanye akara ( $\sqrt{\quad}$ ) n'osisa o bula masiri ha. A ga-ekewa nkwenye a uzo anọ ndi a: E kwesiri m ike (E I) = akara anọ, E kwere m (E M) = akara ato, A juru m (AM) = akara abuo, A jusiri m ike (A I) = otu akara

Ngwa nchọcha e ji mee nchọcha bu nke ndi ndi okammuta ato no na ngalaba asusu Igbo, Edukeshonu nakwa mgbakọ si na Mahadum Naijiria Nsuka nyochara ma huta na o dabara na

nchọcha e ji ya eme. Ọ bụ ntuziaka ha nyere, ka a gbasoro wee hazie njumaaza nchọcha a n'ụdị ọ ga-adị ma dezie ihe niile ha rụturu aka.

Onye nchọcha gara n'ụlọ akwụkwọ ndị ha hoputara maka nchọcha site n'inata ikike n'aka onye isi ụlọ akwụkwọ nakwa ndị nkuzi maka ịjụ ụmụ akwụkwọ ha mee nchọcha. Ndị nchọcha kesara ụmụ akwụkwọ ajuju ederede njumaza ma kowakwara ha ihe ndị ha kwesiri ime. Ha chekwara ka ụmụ akwụkwọ zachaa ajuju ndị ahụ, tupu ha nakọta ha ngwa nchọcha .

Usoro Miin na ndipụ n'izugbe (standadị divieshon) ka e ji hazie ihe ọ chọputara na nchọcha a. Onye nchọcha ji osisa ajuju ọ bụla miin ya bidoro na 2.5 gbagowe wee ruo ọrụ ebe ọ nabataghị osisa ajuju nchọcha ọ bụla erughi miin 2.5 na nchọcha ya.

**Tebulu Mbụ: Nchịkọta Akara Miin Azamajujụ nammetuta ebe obibi ụlọ n'ikpọputa mkpuruokwu asụsụ Igbo**

| Onuogu | Ndina                                                                                     | $\bar{X}$<br>(miin) | S.D(ndini<br>zugbe) | Mkpebi |
|--------|-------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------|---------------------|--------|
| 1.     | E nwere asụsụ dī iche iche na gburugburu ebe obibi m, nke na-emetuta olu mkpọputa okwu m. | 1.45                | .57                 | AI     |
| 2.     | A naghị m ege ntị mgbe a na-akūzi mkpọputa mkpuruokwu n'asụsụ Igbo na klasị.              | 1.33                | .47                 | AI     |

|    |                                                                                                                           |      |          |    |
|----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|----------|----|
| 3. | Ikwuputa okwu nke oma m n'asusu Igbo ga-adị elu ma o buru na e nwere ndi na-agba m ume bido n'ulo.                        | 3.54 | .86      | E  |
| 4  | E nwere otutu mgbanwe n'olu mkpopta okwu Igbo gurugburu m bi na olu asusu Igbo Izugbe nke mere na o nahia m ahụ ikpoko.   | 1.51 | .68      | A  |
| 5. | Akara uhie na ntupo udaume na-emetuta edemede umu akwukwo asusu Igbo .                                                    | 3.34 | .97      | EI |
| 6. | Mmetuta oyibo pijin na-adochi olu mkpopta okwu Igbo azu n'ebe umu akwukwo asusu Igbo no.                                  | 3.03 | .82      | E  |
| 7. | Olu asusu epum anyi ji akpakorita n'ezinaulo na-ebuda mmasi m imu asusu Igbo izugbe nke na-emetuta mmeta nke oma m n'ule. | 2.54 | 1.0<br>5 | EI |
| 8. | A naghị m enwe ohere igu akwukwo n'ulo, nke na-emetuta mmeta nke oma m n'ule asusu Igbo.                                  | 2.93 | .96      | EI |

|    |                                                                                                       |      |          |   |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|----------|---|
| 9. | Nne na nna m enweghi ohere ileba anya n'ihe omume ụlọ m nakwa ihe ọmụmụ ndị ọzọ.                      | 2.86 | 1.0<br>2 | E |
| 10 | E nweghi m akwụkwọ ogugu asụsụ Igbo n'ụlọ nke na-emetuta mmeta nke ọma m n'ule asụsụ Igbo.            | 2.58 | 1.1<br>1 | E |
| 11 | Nkwenye na omenaala nne na nna m na ndụ m na-emetuta mbawanye ọmụmụ asụsụ Igbo m n'ụlọ akwụkwọ.       | 2.92 | 1.1<br>8 | E |
| 12 | Ọdịdị ngwa ozi dika radio, onyonyo na itaneti n'ezinaụlọ na-ewepu uche m n'ihe gbasara ịgụ akwụkwọ m. | 2.87 | 1.1<br>6 | E |

**Ọnụọgụ = 150,  $\bar{X}$  = Miin. S.D. = Ndipunizugbe, EI= E kwesiri m ike. E = E kwere m, A = A juru m.**

Tebulu 1 na-egosi akara miin azịza umu akwụkwọ gbasara mmetuta ebe obibi ụlọ n'ikpọpụta mkpuruokwu asụsụ Igbo. Site n'akara miin ndị a dị elu, 2.54, 2.93, 2.86, o gosiri nnabata na mkpebi akara njumaza gbasara mmetuta ebe obibi ụlọ n'ikpọpụta mkpuruokwu asụsụ Igbo.

Akara miin ndị a gosiri na ebe obibi ụlọ nwere mmetuta n'ikpọpụta mkpuruokwu asụsụ Igbo.

**Tebulu Nke Abuo: Nchikọta Akara Miin Azamajuru naoluasụsụ Igbo ndị ahụ na-emetuta ikpọpụta mkpuruokwu Igbo Izugbe n'omumu asụsụ Igbo**

| <b>Onuogu</b> | <b>Ndina</b>                                                                                    | <b><math>\bar{X}</math><br/>(miin)</b> | <b>S.D(ndini<br/>zugbe)</b> | <b>Mkpebi</b> |
|---------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|-----------------------------|---------------|
| 1.            | Olu asusu di iche iche ndi ogbe m na-asu na-emeju m anya imata nke bu Igbo izugbe.              | 1.45                                   | .57                         | A             |
| 2.            | Iwu utasusu di na mkpoputa mkpuruokwu n'asusu Igbo na-emetuta ikwuputa okwu m nke oma.          | 1.33                                   | .47                         | AI            |
| 3.            | Olu ikwuputa okwu m n'asusu Igbo ga-adji mma ma o buru na e nwere ngwa omumu n'ulo akwukwo.     | 3.54                                   | .86                         | EI            |
| 4             | A na m enwe otutu mmegheri anya n'olu ijiko okwu Igbo na bekee emebe okwu n'otu oge.            | 1.51                                   | .68                         | AI            |
| 5.            | Akara udaolu na-abata na mkpoputa okwu Igbo na-emetuta okwu onu umu akwukwo asusu Igbo .        | 3.34                                   | .97                         | EI            |
| 6.            | Olu mkpurukwu oyibo pijin na-adochi olu mkpoputa okwu Igbo azu n'ebe umu akwukwo asusu Igbo no. | 3.03                                   | .82                         | E             |



|     |                                                                                                                           |      |      |    |
|-----|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------|------|----|
| 7.  | Olu asụsụ epum anyị ji akpakọrịta n'ezinaụlọ na-ebuda mmasi m ịmụ asụsụ Igbo izugbe nke na-emetuta mmeta nke oma m n'ule. | 2.54 | 1.05 | A  |
| 8.  | Olu asụsụ m ji too anaghi ekwe m kwuputa okwu Igbo na-aga werewere n'onu.                                                 | 2.93 | .96  | E  |
| 8.  | Olu asụsụ m ji too anaghi ekwe m kwuputa okwu Igbo na-aga werewere n'onu.                                                 | 2.93 | .96  | E  |
| 9.  | Afo ole nwata akwukwo na-emetuta olu asụsụ Igbo ya.                                                                       | 2.86 | 1.02 | EI |
| 10. | Obugbu oke na nwunye na-emetuta olu asụsụ Igbo umu akwukwo na mmata nke oma ha n'ule asụsụ Igbo.                          | 2.58 | 1.11 | E  |

**Onuogwu=150,  $\bar{X}$  = Miin. S.D. = Ndipunizugbe, EI= E kwesiri m ike.E= E kwere m, A = A juru m.**

Tebulu 2 na-egosi akara miin aziza umu akwukwo gbasra oluasusu Igbo ndi ahu na-emetuta ikpoputa mkpuruokwu Igbo Izugbe n'omumu asusu Igbo. Site n'akara miin ndi a di elu, 3.4, 3.34, 2.93, o gosiri nnabata na mkpebi akara njumaza gbasara mmetuta oluasusu ndi ahu na-emetuta ikpoputa mkpuruokwu Igbo Izugbe n'omumu asusu Igbo. Akara miin ndi a gosiri naoluasusu na-emetuta ikpoputa mkpuruokwu Igbo Izugbe umu akwukwo n'omumu asusu Igbo.

### **Nkwa nchoputa**

Nchoputa gosiri na otutu umu akwukwo kwadoro na ebe obibi nakwa enweghi akwukwo mmata asusu Igbo, na akwukwo

ogugu ndi ozo di mkpa na-adochi mmata nke oma umu akwukwo n'ikpoputa mkpurukwu asusu Igboazu. Nke a putara ihe na mputara miin aziza ha. Nke a gosiri na olu asusu ebe obibi di nnukwu mkpa n'ikwalite mmata nke oma umu akwukwo sekondiri n'ikpoputa mkpurukwu asusu Igbo. Nchoputa a dabara na nchocha Eke (2011) bu onye kwenyere na inwe ezi ntala olu asusu mmadu bido na nwata na-enyere ya aka isu asusu di mfe. Memon, Umarani na Memon (2016) kwadoro na mmata nke oma umu akwukwo na-adabakarị n'ige nakwa igu akwukwo oge niile na klasị iji kwalite mmata ha n'ikpoputa okwu na-aga werewere nonu. Nchoputa ndi a niile gosiri na mmata nke oma n'asusu na-adabekarị na udi olu asusu ebe obibi mmadu dabara n'uju, maka imuta usoro ikpoputa okwu nke oma n'asusu ha na-amu n'ulo akwukwo. Nke a ga-enye aka ime ka okwu o buha na nruha bido n'ezinaulo tapara n'uburu isi ha ka o ghara ibu okwu ohu na nti ha mgbe a na-akuzi ya n'ulo akwukwo.

### **Mmechi**

Mmata nke oma na mkpoputa okwu Igbo umu akwukwo Sekondiri ga-adi ire n'asusu Igbo ma o buru na a ga-elebanye anya na mmetuta olu asusu ndi ahụ di n'ebe obibi na-adoghachi mmata nke oma haazu. Ihe ndi metutara: Onyonyo televishonu, asusu pijin, Ojiji ekwentị, otutu oru ulo, enweghi nlebara anya nne na nna n'ihe omume ulo, na-emetuta ikpokokwu umu akwukwo asusu Igbo.

Nke a ga-enye aka ibawanye echiche na uburu omu gbasara ikpoputa okwu bu ihe ndi di mkpa ga-akwalite mmata nke oma umu akwukwo Sekondiri n'ikpoputa mkpurukwu asusu Igbo osooso.

### **Aro**

Site na nchoputa nchocha e mere, ndi nchocha tuputara aro ndi a:

- i. Ndị gọọmentị ga-agba mbọ hụu na ha wubere labụ asụsụ ebe ụmụ akwụkwọ Sekọndrị ga na-amụ ma na-elere usoro mkpọputa mkpụrụokwu asụsụ Igbo n'onyonyo.
- ii. Ndị nkuzi ga-agba mbọ iweputa ohere ga-ezu maka ikuziri ụmụaka usoro ihe ọmụmụ ndị a na labụ.
- iii. Nne na nna kwesiri ịzụnye ụmụ ha akwụkwọ ọgụgụ dị mkpa maka ọmụmụ asụsụ Igbo ma weputa oge nyere ụmụ ha aka n'ihe omume ụlọ.
- iv. Nne na nna kwesikwara ileru ụmụ ha anya nke ọma, imata mgbe ha hapuru igu akwụkwọ ha na ihe ha na-ejikarị ekwe ntị eme.

## Edensibia

- Aleke, L. E. (2015). English Language Communication Skills: General studies for Colleges and Polytechnics. Folmech printing & publishing company Ltd.
- Asogwa. E. (2010). Spoken English for tertiary level of education and pedagogical approach. Elemech Nigeria printing press Onitsha Anambra.
- Bandura, A. (1977). Social Learning Theory Eagle Wood Cliffs; NJ Prentice.
- Biswas. (2016). Advanced research in environment. Department of Ecological Studies and International Centre for Ecological Engineering, University of Kalyari.
- Eke, O. (2011). Effect of school environment on students' performance. Project: UNN.
- Eze, R. I & Omeje, G. N. (2018). Availability of instructional materials for the teaching and learning in secondary schools in Nsukka education zone, Enugu state in *International journal of management, social*

- sciences, peace and conflict studies*. 1 (1) 68 – 76.
- Eze, R. I & Umo. (2017). The influence of family upbringing on Students' Achievement on Igbo Language in Nsukka Local government Area of Enugu State. *In International Journal of Studies in Education*, Vol 15 No 1 Jan 2017. ISSN: 2636 – 6339.
- Federal Republic of Nigeria (2014). *National policy on education*. Lagos: NERDC Press.
- Memon, S., Umarani, S & Memon, N. (2016). Understanding the Reading Attitude in English of Rural and Urban Sindhi Students. Doi:10.17507/tpls.0608.04.
- PPSMB. (2018). Strategies from Enugu State Post Primary School Management Board.
- Skinner, B. F. (1977). *The behavior of organisms*. Appleton – Century, USA.
- UNESCO. (2011). *Strategy framework for promoting ICT literacy in the Asia-Pacific region*. Bangkok: UNESCO Bangkok, Retrieved December 11, 2010 from <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001621/162157e.pdf>